

Konstruowanie narzędzi ewaluacji działań wychowawczych i profilaktycznych podejmowanych w szkole

Pojęcie wychowania jest nierozzerwalnie związane ze szkołą. Powszechnie też uważa się, że to szkoła powinna wychowywać, a kluczową rolę w tym procesie pełnią wszyscy nauczyciele, w szczególności zaś wychowawcy. Nie można temu zaprzeczyć, ale też nie powinno się bezrefleksyjnie tego poglądu aprobować. Dlaczego? Po pierwsze należy się zastanowić, co oznaczają terminy wychowanie i profilaktyka. Po drugie – odpowiedzieć na pytania: „Kto jest odpowiedzialny za wychowanie młodego człowieka?” i „Czy polskie prawo odnosi się w jakiś sposób do wychowania i profilaktyki?”. Warto też na tym etapie uzmysłowić sobie, że konteksty teoretyczny i prawny mają istotne znaczenie dla ewaluacji działań wychowawczych i profilaktycznych podejmowanych w szkole.

Definicje wychowania i profilaktyki – między teorią a praktyką ewaluacyjną

W literaturze pedagogicznej funkcjonują różne definicje wychowania i, co warto podkreślić, trudno znaleźć inne pojęcie z tej dziedziny, które byłoby tak samo wieloznaczne. Niemożliwe jest odniesienie się w jednym miejscu do wszystkich wyjaśnień, dlatego wybrałem te – przynajmniej w mojej opinii – najlepiej opisujące istotę wychowania.

Najbardziej lubię przywoływać w tym kontekście grecki termin *paideia*, który etymologicznie oznacza hodowlę lub żywienie dzieci. Jednakże Arystofanes czy Tycydydes rozumieli ją jako wykształcenie praktyczne, przygotowujące młodzież do bycia dobrymi obywatelami, a Platon – jako formowanie człowieka w oparciu o idealny obraz bytu prowadzący do oglądu idealnej rzeczywistości.

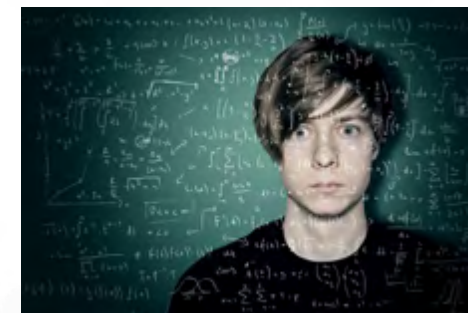
Jeżeli chcemy skonstruować dobre narzędzia ewaluacyjne, warto zatem zdawać sobie sprawę, że w wychowaniu chodzi m.in. o to, aby nauczyć młodych ludzi życia w społeczeństwie obywatelskim. Powinno się więc ocenić, czy działania wychowawcze podejmowane w naszej szkole służą realizacji tego celu, a jeśli tak, to w jakim stopniu i za pomocą jakich dróg. Następnie należałoby zastanowić się, czy wybrane drogi rzeczywiście służą kształtowaniu postaw obywatelskich.

Ciekawą definicję wychowania zawarto także w *Encyklopedii wychowawczej* Lubomirskiego z 1912 roku. Autor zwraca uwagę, że „w wychowaniu chodzi przede wszystkim o wewnętrzną wartość człowieka”. Sądzę, że w czasach kryzysu wartość cytowana formuła nabiera szczególnego znaczenia.

Moi znajomi ewaluatorzy z Niemiec zawsze lubią mieć odniesienie do podstaw teore-

tycznych. Pytają więc, czy w Polsce pracujemy z wykorzystaniem humanistycznego czy personalistycznego modelu wychowawczego. Z przykrością stwierdzam, że polskim nauczycielom trudno ustosunkować się do któregośkolwiek z nich, ponieważ powszechnie uważają wychowanie za coś tak oczywistego, że niekoniecznie ma być naukowe. Jeśli już przypomną sobie ogromny dorobek myśli pedagogicznej, wyrażają opinię, że jest on zarezerwowany wyłącznie dla środowiska akademickiego. Nic bardziej mylnego!

Nauczyciele muszą wiedzieć, czy ich działania wychowawcze skupiają się na rozwoju wychowanka – czego podstawą jest poznanie jego potrzeb, możliwości i środowiska, z którego się wywodzi (**pedagogika humanistyczna**) – czy też są ukierunkowane na osobową koncepcję człowieka i wpływające z niej cele i ideały wychowawcze (**pedagogika personalistyczna**). ▶

► Z dużym zaciekawieniem analizuję też wychowanie rozumiane jako przygotowanie i wprowadzenie do samowychowania, które zmierza do istoty człowieczeństwa. Moją uwagę skupia również twierdzenie pedagogów postrzegających omawiany proces jako planowe oddziaływanie otoczenia na młode pokolenie. Docierając do tego miejsca, powinniśmy zauważyć, że skuteczność ewaluacji działań wychowawczych będzie zależać w dużej mierze od tego, jak jest rozumiane wychowanie w naszym środowisku, ale też od tego, jak definiujemy samą ewaluację.

Warto zatem, przed przystąpieniem do konstrukcji narzędzi ewaluacyjnych, odpowiedzieć sobie na pytanie, która pedagogika może być skuteczna dla naszych wychowanków. Odniesienie się do bazy teoretycznej da nam znacznie więcej informacji niż nawiązanie do poglądów uogólnionych, mających powszechny charakter.

Wydaje się, że definiowanie profilaktyki jest łatwiejsze niż definiowanie wychowania, gdyż istnieje więcej jednoznacznych wyjaśnień znaczenia pierwszego z tych terminów. Uważa się, że profilaktyka jest formą postępowania zapobiegającego różnorodnym problemom, w szczególności tym z nikotyną i narkotykami (substancjami psychoaktywnymi). Można też przyjąć, że profilaktyka

to działanie, które chroni nas przed jakimś niekorzystnym zjawiskiem. Jej skuteczność jest wtedy oceniana przez pryzmat wyeliminowania lub ograniczenia tego szkodliwego czynnika. Oceny skuteczności działań profilaktycznych warto też dokonywać w oparciu o podbudowę teoretyczną.

Problemem, który często pojawia się w programach profilaktyki, jest agresja. W badaniu szkolnej rzeczywistości zwraca się uwagę na to, w jakim zakresie nauczycielom udało się wyeliminować zachowania agresywne. Warto jednak zauważyć, że wynik tej ewaluacji byłby cenniejszy, gdyby wziąć pod uwagę wiedzę, jaką posiadli badacze i terapeuteci. Wielu z nich podkreśla, że dla opanowania agresji ważne jest to, jak dziecko uczy się fizycznej przemocy, ale istotna jest także jego wiedza o ograniczaniu skłonności do użycia siły. Badania dowodzą (**kognitywna teoria agresji**), że niektóre dzieci nie potrafią nauczyć się kontroli agresji. Proszę zastanowić się nad tym, jak wiedza o przemocy wpłynie na proces naszej ewaluacji oraz doboru metod i narzędzi badawczych.

Jeśli przyjmiemy za punkt wyjścia tzw. pogląd powszechny, będziemy liczyć przypadki agresji lub nieagresji w określonej jednostce czasu, a ich liczba wpłynie na sformułowanie wniosku – ocenę skuteczności naszych szkolnych działań profilak-

tycznych. Gdy uda nam się zgłębić teorię agresji, ukierunkujemy badania na kilka aspektów i przyjrzymy się profilaktyce z wielu stron. Ocena skuteczności podjętych działań w obu tych przypadkach może się diametralnie różnić!

Mam nadzieję, że nie muszę już nikogo przekonywać, jak istotną rolę dla ewaluacji działań wychowawczych i profilaktycznych podejmowanych w szkole odgrywają badania naukowe.

Prawo oświatowe, które wyznacza kierunek działań i ocenę ich skuteczności

We wstępie do tego artykułu zwróciłem uwagę, że w powszechnej opinii szkoła jest głównym miejscem odpowiedzialnym za wychowanie i profilaktykę. Za moją osobistą dezaprobatą dla tego poglądu stoją zapisy w Konstytucji RP i prawie oświatowym. Podobnie jak zachęcałem do tego, aby przystępując do ewaluacji, odnieść się do teorii pedagogicznych i wyników badań naukowych, tak teraz będę przekonywał, że za niektóre wskaźniki ewaluacji można przyjąć przepisy zapisane w polskim prawie. Postaram się wskazać te, które w mojej opinii mogą spełniać taką rolę.

Artykuł 48. Konstytucji RP mówi, że „rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie ►

z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania". Z kolei w Ustawie o systemie oświaty (art. 1., punkt 2.), zapisano, że system oświaty zapewnia w szczególności wspomaganie przez szkołę wychowawczej roli rodziny.

W świetle tych dwóch zapisów wskaźnikami ewaluacji mogą być:

Wskaźnik 1. Szkoła wspomaga rodziców w wychowaniu.

Wskaźnik 2. Szkoła respektuje prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem.

Wskaźnik 3. Szkoła, wspomagając rodziców w wychowaniu, uwzględnia stopień dojrzałości dziecka.

Wskaźnik 4. Szkoła, wspomagając rodziców w wychowaniu, uwzględnia wolność sumienia dziecka.

Wskaźnik 5. Szkoła, wspomagając rodziców w wychowaniu, uwzględnia wolność wyznania dziecka.

Artykuł 54. Ustawy o systemie oświaty mówi o tym, że kompetencją rady rodziców jest

m.in. uchwalanie, w porozumieniu z radą pedagogiczną, programu wychowawczego i programu profilaktyki. Ponadto szczegółowy zapis (ustęp 2., punkty 1a i 1b) precyzuje, co muszą one zawierać. Analizując artykuł 54., także możemy ustalić wskaźniki ewaluacji – np. w następującej formie:

Wskaźnik 6. Program wychowawczy i program profilaktyki są uchwalane przez radę rodziców w porozumieniu z radą pedagogiczną.

Wskaźnik 7. Program profilaktyki jest dostosowany do potrzeb środowiska szkolnego.

Dlaczego zwracam uwagę na wskaźniki ewaluacji? Uważam, że mniej wytrawni badacze szkolnej rzeczywistości mają problem z ich identyfikowaniem oraz ustaleniem ich istotności. Zapisy prawa są odpowiedzią na te problemy – głównie z uwagi na język prawniczy, który jest dość sformalizowany, unika pojęć potocznych i w wielu punktach jest zbieżny z językiem naukowym. Takie cechy języka służą też do opisu wskaźników ewaluacji. Jeżeli chodzi o ich istotność, to należy przyjąć, że powinny one ujmować istotę problemu, korespondować z konkretnymi celami, zaś interpretacja powinna być na tyle jednoznaczna, aby z dużą łatwością oszacować ich wartość. Prawo oświatowe jest też wyznacznikiem działań dyrektora

szkoły i nauczycieli, zatem, konstruując pytania ewaluacyjne, powinniśmy szukać informacji, które umożliwią nam odpowiedź na nie, np.:

Wskaźnik: Program profilaktyki jest dostosowany do potrzeb środowiska szkolnego.

Zdiagnozowana potrzeba: Eliminacja zjawiska palenia tytoniu przez chłopców z klasy III gimnazjum na terenie pustostanu znajdującego się w sąsiedztwie budynku szkoły.

• Pytania ewaluacyjne:

Czy w programie profilaktyki zawarto zapisy dotyczące działań, które zapobiegają paleniu tytoniu?

Które z działań w Pana/Pani opinii są najbardziej skuteczne?

Ważnym dokumentem, który pozwala na precyzyjne opracowanie wskaźników ewaluacji, jest załącznik do Rozporządzenia MEN w sprawie nadzoru pedagogicznego.

Wymaganie „Kształtuje się postawy uczniów” zawiera opis wymagań na poziomie D podstawowym), obowiązkowym dla szkół, i poziomie B (wysokim), wyznaczającym oczekiwania nauczycieli wobec szkół. I tak

Jak się uczyć, aby się (nie) nauczyć
(w 39 lekcjach). Wszystko o (nie)uczeniu się

Jasminka Petrović, Ana Pešikan,
tłum. Małgorzata Białecka
Poznań: Księgarnia Świętego Wojciecha, 2006

Zabawna i przewrotna książka, która pomoże dorosłym zachęcić dzieci do nauki, a uczniom – zrozumieć sens ich szkolnego trudu. Autorki przekonują nas, że warto zdobywać wiedzę, bo w przeciwnym wypadku można podzielić los bohatera książki, który uczył się tak, by się nie nauczyć. Wciągająca i zaskakująca lektura na poważny temat, ozdobiona satyrycznymi ilustracjami.

▶ charakterystyka wymagania na poziomie D brzmi:

Działania wychowawcze podejmowane w szkole lub placówce są spójne i adekwatne do potrzeb uczniów.

Uczniowie uczestniczą w działaniach edukacyjnych sprzyjających kształtowaniu i uzyskiwaniu pożądanych postaw.

ki), jakie stawia państwo wobec szkół, lecz także swoistym rezerwuarem pomysłów na podnoszenie jakości pracy szkoły. Bardzo dobrym przykładem jest cytowane wyżej rozporządzenie MEN w sprawie nadzoru pedagogicznego. Wymaganie „Kształtuje się postawy uczniów” na poziomie B wyznacza szkole następujące kierunki pracy (wszystkie działania podejmowane wspólnie z uczniami):

- planowanie,
- przeprowadzanie,
- modyfikowanie działań wychowawczych.

W toku ewaluacji będzie można określić, w jakim stopniu nauczycielom i uczniom udaje się wspólnie pracować dla ich wspólnego dobra.

Diagnostowanie problemów wychowawczych i profilaktycznych

Przed przystąpieniem do diagnozy problemów wychowawczych i profilaktycznych szkoły należy mieć świadomość, że jej działalność edukacyjna jest określona przez:

- szkolny zestaw programów nauczania,
- program wychowawczy szkoły,
- program profilaktyki.

Działania te mają zwykle uporządkowany charakter, zaś problemy wychowawcze są

diagnozowane i rozwiązywane na bieżąco, nie można więc diagnozy przeprowadzić na nowo. Trzeba, co uważam za warunek konieczny, wziąć pod uwagę wnioski z poprzednich ewaluacji (ocen). Diagnostowanie wykorzystuje różne metody, przy czym ważne jest określenie punktu odniesienia, wizji rozwoju ucznia lub też jego sposobu funkcjonowania w grupie.

Przykład 1: Przyjmujemy, że frekwencja uczniów na zajęciach nie powinna być niższa niż 95%. Jeśli jednak tak się nie dzieje, obserwujemy jakieś niekorzystne zjawisko wychowawcze, czyli istnieją powody (inne niż absencja spowodowana zwolnieniami lekarskimi), dla których uczniowie opuszczają zajęcia. Wartość stanowiącą punkt odniesienia za każdym razem ustala rada pedagogiczna. Może się zdarzyć, że w styczniu czy lutym zwiększona absencja może być spowodowana warunkami meteorologicznymi, które powodują zmiany w funkcjonowaniu komunikacji – wtedy dojazd uczniów do szkoły jest utrudniony i z tego powodu opuszczają oni tylko pierwsze lekcje. Wówczas należy odpowiednio zinterpretować dane lub zmodyfikować wartość przyjętą za punkt odniesienia.

Przykład 2: Wychowawca klasy na podstawie notatek w zeszycie uwag dowiaduje się, że w ciągu miesiąca kilkoro uczniów okła-

W realizacji drugiego z tych wymagań pomocne będą odpowiedzi uczniów na postawione im pytania, np.:

1. Czy uczestniczyłeś/-aś w tworzeniu Kodeksu Tytusa (nazwa dokumentu, w którym są zapisane zasady obowiązujące w szkole)? **TAK** **NIE**
2. Czy włączyłeś się w akcję charytatywną „Pomoc dla Jędrka”? **TAK** **NIE**
3. W których wyjściach do teatru brałeś udział?

Romeo i Julia (Teatr Nowy)

Ożenek (Teatr Polski)

Jezioro łabędzie (Teatr Wielki)

Skrzypek na dachu (Teatr Muzyczny)

Antygona (Teatr Nowy)

Podsumowując, należy stwierdzić, że prawnie oświatowe jest nie tylko wyznacznikiem obowiązków (przekładanych na wskaźni-

Publikacje ORE

Poradnik

Organizacja i realizacja edukacji zdrowotnej w szkole

osobno dla każdego etapu edukacyjnego

[Publikacje do pobrania](#)

► muje dwóch–trzech różnych nauczycieli, zataja przed nimi prawdę lub odmawia wyjaśnienia przyczyn zaobserwowanego zjawiska. Wychowawca, działając w porozumieniu z innymi nauczycielami uczącymi w tej klasie, dokonuje oceny szkodliwości czynu, określa, czy ma on charakter incydentalny, czy też jest elementem procesu dotyczącego wielu uczniów. Należy też sprawdzić, jak na zaobserwowane zjawisko reagują pozostali uczniowie, np. czy ich bierna postawa to przejaw przyzwolenia na mówienie nieprawdy. Może się też okazać, że problem ma charakter rosnący i coraz więcej osób wykorzystuje strategię kłamstwa w relacji z nauczycielami. Zadaniem zespołu wychowawczego jest więc wyizolowanie, nazwanie i ukazanie problemu wychowawczego w teoretycznym kontekście objawów budzących niepokój.

Na podstawie diagnoz wychowawczych powstaje lista problemów, które należy rozwiązać. Pozostaje jeszcze kwestia problemów wskazanych przez rodziców, np. większość rodziców uczniów z danej klasy ma problem z tym, że ich dzieci palą papierosy i że sytuacja mimo interwencji się nie zmienia. Proszą więc szkołę (nauczycieli) o udzielenie im wsparcia.

Diagnozy pozwalają szkole i rodzicom określić zachowania problemowe, czyli

niepożądane z punktu widzenia konwencyjnych norm społecznych lub autorytetu dorosłych i będące źródłem niepokoju. W szkole, w której jestem dyrektorem, przyjęliśmy algorytm konstruowania listy zachowań problemowych, który służy określeniu wizji i misji wychowawczej (zob. Rysunek 1). W Zespole Szkół nr 2 w Poznaniu, na podstawie wieloletnich obserwacji pedagogicznych, we wrześniu 2011 roku ustalono i wpisano do statutu następującą misję wychowawczą:

„Zespół Szkół nr 2 w Poznaniu za misję wychowawczą szkoły przyjmuje wychowanie ku wartościom. W szkole stosuje się w szczególności następujące zasady wychowawcze:

- Pierwsza zasada wychowawcza: Pomagamy uczniom w uświadamianiu istnienia różnych wartości, ich praktycznego zastosowania w relacjach z samym sobą, innymi ludźmi, społeczeństwem i całym światem.
- Druga zasada wychowawcza: Pokazujemy uczniom świat wartości w świecie doświadczenia i życia codziennego.
- Trzecia zasada wychowawcza: Rozwiązujemy różnorodne zagadnienia wychowawcze z założeniem *człowiek jest osobą – wartością niepowtarzalną i nieprzemijającą*.

Dlaczego określenie wizji i misji jest konieczne dla ewaluacji działań wychowawczych i profilaktycznych? Ponieważ sformułowanie celów ogólnych, zwanych także strategicznymi, wypełnia lukę między stanem pożądanym a rzeczywistym. Cele te są wyznaczane przez długofalowe działania placówki. Szkoła, dokonując ewaluacji, będzie mogła ocenić, czy udaje się je realizować, a jeśli tak, to w jakim zakresie i czy przynoszą one oczekiwane efekty. Uważam, że konieczne jest też ustalenie tzw. kryteriów sukcesu – one pokażą nam, że cele zostały osiągnięte (lub nieosiągnięte) i jaki stan uznamy za zadowalający.

Projektowanie ewaluacji działań wychowawczych i profilaktycznych

W swoich wcześniejszych rozważaniach zwróciłem szczególną uwagę na precyzję w określaniu celów oraz na konieczność ustalenia kryteriów sukcesu. Uważam, że stanowią one podstawę dobrej ewaluacji działań wychowawczych i profilaktycznych podejmowanych w szkole, ponieważ są bardzo pomocne w ustaleniu wskaźników ewaluacyjnych. Czym zatem są te wskaźniki?

Wskaźniki ewaluacyjne to mierzalne cechy, zachowania, postawy, które pozwolą nauczycielom sprawdzić, czy ogół działań w materii wychowania i szkolnej profilaktyki ►

Lista problemów

Problem 1.

Ustalony przez wychowawcę klasy w porozumieniu z nauczycielami uczącymi w tej klasie oraz psychologiem/pedagogiem szkolnym, np. **absencja na zajęciach**

Problem 2.

Ustalony przez wychowawcę klasy w porozumieniu z nauczycielami uczącymi w tej klasie oraz psychologiem/pedagogiem szkolnym, np. **agresja słowna**

Wspomaganie rodziców w wychowaniu

Podczas zebrania rodzice ustalają listę problemów, których rozwiązanie, ich zdaniem, wymaga wsparcia ze strony szkoły, np. wypisują hasłowo swoje oczekiwania co do pomocy w zakresie wychowania dzieci: **rozbudzenie empatii, bycie prawdomównym**

Rysunek 1. Algorytm ustalania listy zachowań problemowych do realizacji na dany rok szkolny (na poziomie klasy/oddziału)

▶ jest skuteczny. Pomagają z dużą trafnością określić informację, jakie powinny być gromadzone dla udzielenia odpowiedzi na pytania ewaluacyjne (pytania kluczowe).

Wybór właściwych wskaźników jest najważniejszym elementem projektu ewaluacji. Osobiście preferuję zastosowanie kryteriów SMART, czyli określeń, które pomogą odpowiedzieć na pytania: co?, gdzie?, kiedy?, dla kogo?. Dodam też, że w mojej opinii sformułowanie celów lub wskaźników z zastosowaniem tych kryteriów pozwoli później z dużą łatwością określić efektywność celów planowanych działań i ich rezultaty.

Kryteria SMART

S – *specific numbers* – określony liczbowo (ściśle określona liczba odbiorców)

M – *measurable* – wymierny (określony słowami kluczami: zmniejszenie, zwiększenie itp.)

A – *area specific* – określony teren

R – *realistic* – realność

T – *time bound* – określony w czasie

Wskaźniki to dopiero początek naszego projektu ewaluacyjnego. Kolejną sprawą są właściwie sformułowane pytania ewaluacyjne. Sugeruję, aby przejrzeć wszystkie działania wychowawcze i profilaktyczne zrealizowane w danym roku szkolnym oraz ustalone wstępnie rezultaty, a następnie przysto-

wać listę pytań w celu określenia wartości i ważności różnych aspektów. W tym celu proponuję, aby każde (!) pytanie określić pod względem odniesienia do przyjętych w szkole procedur, rezultatów, odbiorców, otoczenia (środowiska szkolnego).

Następnie należy wybrać pytania związane bezpośrednio przynajmniej z jednym z celów naszych działań wychowawczych i profilaktycznych oraz planowaną przyszłością.

Przykłady pytań ewaluacyjnych związanych z działaniami:

1. Czy działania mające na celu zwiększenie udziału uczniów w życiu kulturalnym naszego miasta prowadzone są zgodnie z przyjętym harmonogramem?
2. Czy projekt „Otwarcia na zmiany” (tu przykładowa nazwa projektu wychowawczego realizowanego w szkole) dociera do rodziców naszych uczniów?
3. Czy rodzice są zadowoleni z udziału w projekcie „Otwarcia na zmiany”?
4. W jaki sposób udoskonalić działania w zakresie....?

Przykłady pytań ewaluacyjnych związanych z rezultatami krótkoterminowymi:

1. Czy działania mające na celu zwrócenie uwagi uczniom na piękno mowy ojczy-

stej, które realizowaliśmy w kwietniu tego roku, objęły wszystkich uczniów (czyli zgodnie z założeniami)?

2. Czy w ramach tych działań zrealizowaliśmy wszystkie zaplanowane zadania?
3. Czy działania te przyniosły już jakieś rezultaty?
4. Co o tym świadczy?

Przykłady pytań ewaluacyjnych związanych z rezultatami długoterminowymi:

1. Czy nasi uczniowie rozwinęli swoją wiedzę, umiejętności, postawy, zachowania w zakresie opisanym w szkolnym programie wychowawczym?
2. Jakich zmian oczekiwano, a jakie zaszły?
3. Jaki jest wpływ zrealizowanego w roku szkolnym 2011/12 programu wychowawczego na naszą szkołę?
4. Które oczekiwania zostały spełnione, a które nie?

Przykłady pytań ewaluacyjnych związanych z rekomendacjami na przyszłość:

1. Co w naszych działaniach profilaktycznych mogło być zrobione lepiej?
2. Co mogło zapewnić większe powodzenie?
3. Jakich zmian należałoby dokonać?

Kolejnym etapem ewaluacji działań wychowawczych i profilaktycznych jest wybór na▶

► rzędzi ewaluacji, które służą do pozyskania informacji umożliwiających odpowiedź na pytania ewaluacyjne. Ważne jest, aby nie popełniać błędów polegających na utożsamieniu narzędzi realizacji działań z narzędziami oceniania. Np. zrealizowany warsztat na temat szkodliwości palenia tytoniu jest narzędziem realizacji programu profilaktyki, zaś kwestionariusz oceny tych warsztatów – narzędziem ewaluacyjnym. Drugim błędem popełnianym przez szkoły jest zastosowanie tylko jednego narzędzia, np. kwestionariusza ankiety. Ankieta to dobre narzędzie ewaluacyjne, ale nie należy przypisywać jej kluczowej roli. Proponuję stosowanie kilku różnych narzędzi (zob. tabela 1).

Gdy wybierzemy narzędzia ewaluacyjne, pozostają jeszcze następujące etapy pracy: gromadzenie danych, ich analiza, komunikowanie wyników i wykorzystywanie wniosków w dalszych działaniach szkoły. Chciałbym jeszcze zwrócić uwagę na jedną z faz omawianego procesu, nad którą zwykle w szkole się nie zastanawiamy – jak uczynić gromadzenie danych adekwatnym? Moje rady w tej kwestii są następujące: trzeba zadbać o wyposażenie nauczycieli,

k którzy będą gromadzić informacje, w odpowiednią wiedzę i umiejętności oraz pozostawać z nimi w stałym kontakcie. Dyrektorzy dysponują środkami na doksztalcanie nauczycieli, warto więc wykorzystać je na te zadania szkoły, które są związane z oceną efektywności podejmowanych działań wychowawczych i profilaktycznych. Jeśli więcej niż jedna osoba w szkole gromadzi dane, używając tego samego narzędzia, należy upewnić się, że wszyscy robią to w podobny sposób.

W moich kontaktach z nauczycielami i dyrektorami szkół wielokrotnie spotkałem się z opinią, że nie da się skutecznie ocenić działań wychowawczych lub profilaktycznych prowadzonych w szkole lub jest to bardzo utrudnione. Jako główny argument w dyskusjach podawany był ten wskazujący na tzw. efekty odroczone w czasie. Z pewnością jest to prawda, bowiem wychowanie to proces ciągły, uzależniony od zmieniającego się środowiska i uwarunkowany rozwojem biologicznym i psychospołecznym. Jednak myślenie o tym, że jest to niemożliwe lub bardzo utrudnione, prowadziłoby do tego, że nie dokonywalibyśmy oceny

skuteczności działań wychowawczych i profilaktycznych lub robilibyśmy to w sposób pobieżny, bez wnikania w naturę rzeczy.

Na początku swoich rozważań skupiłem się na tym, że mało w pedagogice równie wieloznacznych definicji, co wychowanie. Dlatego postuluję, aby doksztalać się, studiować i rozmawiać o tym, jak my – nauczyciele konkretnej szkoły – rozumiemy to pojęcie.

Ewaluacja rozumiana jako proces analizy i oceny działań wychowawczych i profilaktycznych powinien zakończyć się sesją informacji zwrotnych dla twórców i realizatorów tych działań, a więc nauczycieli, rodziców i uczniów. Wierzę, że takie działania są najlepsze dla rozwoju szkoły, ale też wiem, że nic nie dzieje się jak za dotknięciem czarodziejskiej różdżki. Dlatego małymi krokami należy szkołę uspołecznić oraz włączać do ewaluacji różne grupy związane ze środowiskiem szkolnym.

Jarosław Haładuda

	Jakie?	Kiedy?
Narzędzia	Ustrukturyzowane	
	Testy wiedzy Testy umiejętności Badanie ankietowe Wywiady grupowe	Kiedy potrzebujemy informacji wymiernych
	Nieustrukturyzowane	
	Obserwacje Wizytacje Rozmowy nieformalne	Kiedy potrzebujemy opinii lub informacji nieformalnych

Tabela 1. Przykłady różnorodnych narzędzi ewaluacyjnych